

В. М. Трегобчук, С. В. Мочерний, С. П. Павлюк, В. В. Копійка, Л. Г. Мельник

Інтеграція

ІНТЕГРАЦІЯ (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об’єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур.

?????????? ???????????

Інтеграція екологічна (І. е.) – процес упорядкування, узгодження та об’єднання структур і функцій, властивий живим системам на кожному рівні їхньої організації. Напр., на рівнях популяцій, видів, угруповань, біоценозів І. е. проявляється у їхньому взаємозумовленому еволюційному розвитку в напрямі посилення адаптації до умов довкілля і взаємоузгодженості екологічних ніш. У процесі І. е. в екосистемах збільшується кількість та зростає інтенсивність взаємозв’язків, взаємозалежностей і взаємовпливів між окремими частинами й елементами, зокрема виникають нові властивості та можливості управління і впливу на штучно сформовані екосистеми для забезпечення їхнього стабільного і сталого функціонування, а також істот. підвищення стійкості до негатив. чинників і впливів. Ступінь екологічної І. е. можна вважати показником рівня прогресивного розвитку будь-якої живої системи. Стосовно живих організмів принцип І. е. вперше сформулював англ. вчений Г. Спенсер (1837). Її механізми щодо біологічних систем у загальній формі досліджують теорія систем, біокібернетика та загальна екологія. І. е. вважають також закономірним процесом поступове об’єднання всіх сфер суспільної діяльності з метою ефективного вирішення нагальних екологічних проблем і гармонізації взаємодії людини з природ. середовищем на основі застосування екологічно безпечних технологій, збаланс. використання природно-ресурс. потенціалу (земної кулі, країни, регіонів, окремих територій) та його відновлення, захисту й охорони. Якісна чи кількісна зміна одного природ. ресурсу (чинника) або їхніх груп неминує призводить до змін ін. ресурсів (чинників) та їхніх груп. Напр., зменшення водних ресурсів змінює енергетичні та ін. показники місцевості, умови господарювання і життєдіяльності людини, що впливає на продуктивність праці, міграцію населення тощо. Критеріями ефективності І. е. є стабільність, стійкість і сталість функціонування природ. та штучно сформованих екосистем різних ієрархічних рівнів.

????????? ???????????

Інтеграція економічна (І. е.) – процес зближення і поступового об'єднання національних економічних систем, найрозвинутіша форма інтернаціоналізації господарського життя. Об'єктив. екон. основою І. е. є високий ступ. розвитку інтернаціоналізації госп. життя, зокрема продуктив. сил, тех.-екон., організац.-екон., вироб. відносин і госп. механізму. Інтернаціоналізація продуктив. сил зумовлена насамперед процесом переростання продуктив. силами кожної з інтегруючих країн своїх нац. меж. Ця закономірність характерна передусім для розвинутих країн з відносно невеликим екон. потенціалом (форма її вияву – [експорт](#) капіталу монополіями у вигляді прямих [інвестицій](#)). Так, довготермінові інвестиції великих компаній Франції 1913–14 становили 9 млрд, нім. – 5,8, бельг., нідерланд. і швейцар. разом – 5,5 млрд дол. США (експорт капіталу монополій США на той час становив лише 3,5 млрд дол.). Високий ступ. інтернаціоналізації ін. елементів госп. життя спричинив укладення 1921 угоди про створення екон. союзу між Бельгією та Люксембургом, що передбачав координацію внутр. і зовн. екон. політики. 1944 за участі цих країн і Нідерландів створ. митний союз [Бенілюкс](#). Інтернаціоналізація тех.-екон. відносин зумовлена розвитком одинич. поділу праці (всередині окремого підприємства) на міжнар. основі. У сфері матеріал. виробництва розрізняють заг., частк. й одиничну форми сусп. поділу праці. Заг. форма поділу праці всередині окремої країни – поділ на окремі сфери (зокрема матеріал. і нематеріал. виробництва) та галузі виробництва, що за межами нац. країн виявляється у спеціалізації однієї країни переважно на виробництві, напр., продукції машинобудування, ін. – виробництві с.-г. продукції. Механізм зовн. торгівлі (див. [Зовнішньоекономічна діяльність](#)) забезпечує обмін відповід. групами товарів і взаємодію нац. економік. Приклад частк. форми поділу праці всередині країни – окремі підгалузі (тваринництво, рослинництво тощо) у с. госп-ві. За межами нац. держав ця форма знаходить прояв у спеціалізації однієї країни, напр., на виробництві вантаж. автомобілів, ін. – легкових автомобілів та обміні окремими кінц. продуктами через механізм зовн. торгівлі. Одинична форма поділу праці всередині окремої країни – поділ праці у межах окремого підприємства, наявність окремих дільниць, цехів, бригад і відповід. професій; за межами окремих країн – подетальна і пооперац. спеціалізація та кооперування виробництва між підприємствами різних країн. Вони стають своєрід. дільницями і цехами одного підприємства, що виготовляє кінц. продукцію. Інтернаціоналізація одинич. поділу праці розпочалася у розвинених країнах світу в серед. 1950-х рр. зі зміною способу виробництва: від машин. до автоматизов. праці. Виникли гігант. міжнар. наук.-вироб. комплекси в передових галузях промисловості – автомоб., хім. та ін., що визначають сучас. НТП. Поява таких комплексів ознаменувала процес інтернац. концентрації виробництва. Становлення і розвиток міжнар. комплексів впливають на

структуру нар. господарства кожної з країн, створюють матеріал. передумови формування ціліс. нар.-госп. комплексу багатьох країн. Це зумовлено наявністю тісних технол., тех.-екон. зв'язків між різними сферами і галузями нар. господарства, навіть якщо в окремих галузях перехід до нового технол. способу виробництва ще не відбувся. Так, для нових типів автомоб., хім. підприємств тощо необхідні спец. види сировини і матеріалів. Їхнє виробництво, у свою чергу, потребує якісно нових типів устаткування. В орган. єдності процесів інтернаціоналізації продуктив. сил і тех.-екон. відносин відбуваються становлення та еволюція інтернац. технол. способу виробництва. Його розвиток детермінує процес інтернаціоналізації вироб. відносин (екон. власності), найважливішою формою вияву якого є процес інтернаціоналізації капіталу. Першим етапом становлення та розвитку такого капіталу були міжнар. пром. монополії, у яких об'єднувався капітал підприємців, які створювали нові спільні підприємства, холдинг. компанії тощо. Сучасні форми міжнар. пром. монополій – транснац. корпорації. Міжнар. концентрація і централізація виробництва призводять до міжнар. концентрації та централізації банків. капіталу, виникнення транснац. банків. Поряд з інтернаціоналізацією приват. і колектив. капіталу здійснюється інтернаціоналізація держ. капіталу (будівництво різними державами великих спіл. об'єктів екон. інфраструктури, освоєння та випуск склад. типів сучас. техніки тощо). Переплетіння і зрощення цих форм інтернаціоналізації капіталу зумовлює виникнення змішаних інтернац. форм екон. власності: формування бюджетів наднац. органів, створення єдиної податк., кредит. та ін. систем. Нерозривна єдність процесів інтернаціоналізації технол. способу виробництва й екон. власності – інтернаціоналізація сусп. способу виробництва. Він детермінує появу єдиних наднац. інститутів, що здійснюють уніфікацію госп. механізмів багатьох країн (у [Європейському Союзі](#) – Європ. комісія, Європарламент та ін.). Інтернаціоналізація госп. механізму охоплює базисні та надбудовні процеси. До надбудов. належить уніфікація законодавства багатьох країн, їхньої політики тощо. Базисні аспекти інтернаціоналізації госп. механізму в єдності з інтернаціоналізацією сусп. способу виробництва формують цілісну інтернац. екон. систему. І. е. виникає на вищому її ступ., коли відбувається поступова інтеграція соц., політ., правової, духов. та ін. підсистем сусп. відносин. Конкретнішими проявами процесів І. е. є зближення й поступ. об'єднання процесу відтворення в окремих галузях нар. господарства, кредитно-фінанс., валют., торг. сферах тощо. Інтернаціоналізація продуктив. сил розвивається у процесі інтернац. відтворення засобів виробництва, робочої сили, науки тощо; інтернаціоналізація тех.-екон. відносин – у формі концентрації та комбінування виробництва на міжнар. рівні, міжнар. кооперації, спеціалізації та ін.; інтернаціоналізація вироб. відносин (екон. власності) – у процесі формування інтернац. вартості, цін, вирівнювання заробіт. плати, норм прибутку, рівня інтенсивності праці, тривалості робочого дня тощо. Інтернаціоналізація госп. механізму передбачає зближення нац. форм і методів держ. регулювання економіки, зародження наднац. методів регулювання. Процес інтернаціоналізації госп. механізму розпочався наприкінці 18 ст., а І. е. – лише наприкінці

1950-х рр. Отже, І. е. виникла на певному етапі розвитку інтернаціоналізації госп. життя, коли взаємозв'язки між нац. екон. системами стали настільки тісними й стабіль., що поступово почався процес формування інтернац. відтворення у кожній зі сфер (безпосеред. виробництві, розподілі, обміні та споживанні), взаємопроникнення нац. екон. систем. Високий ступ. І. е. європ. країн у формі ЄС зумовлений ідентичністю екон. структур цих країн, приблизно однаковим рівнем розвитку продуктив. сил. Договір про створення ЄС укладено 1957, його реалізацію розпочато 1958. До 1970 шість країн цієї організації (ФРН, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург) мали створити єдиний митний, до 1980 – екон. і валют., у майбутньому – єдиний політ. і військ. союзи. Договір передбачав формування єдиного ринку товарів, послуг, робочої сили, капіталу. Протягом перших 5-ти р. скасовано кількісні обмеження (квоти, ліцензії) у торгівлі між країнами, послаблено певні обмеження в русі (експорті та імпорті) капіталів і робочої сили, 1968 – митні тарифи у взаєм. торгівлі пром. товарами, встановлено єдиний митний тариф щодо третіх країн. Складнішим виявилось формування єдиної с.-г., валют., соц. політики. Певною мірою це спричинено розширенням ЄС: 1973 до «шістки» приєдналися Велика Британія, Данія, Ірландія, 1981 – Греція, 1986 – Португалія та Іспанія, 1995 – Австрія, Швеція, Фінляндія, 2004 – Естонія, грец. частина Кіпру, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія. 1991 на сесії ЄС підписано угоду між ЄС та Європ. асоц. вільної торгівлі про утворення Європ. екон. простору, але запровадження єдиної валюти, узгодження єдиної податк. і цінової політики декілька разів відкладалося (євро введено у безготівк. обіг 1999, у готівк. – 2002). Водночас встановлено єдиний митний союз, громадяни країн-учасниць можуть вільно пересуватися всередині ЄС без паспортів і віз (лише з посвідченням особи); почалося взаємне визнання свідоцтв та дипломів про освіту; громадяни більшості країн здобули право на постійне проживання в ін. країні за наявності роботи (створення єдиного ринку робочої сили); запроваджено спільну с.-г. політику; майже без перепон здійснюється експорт та імпорт капіталу (створення єдиного ринку капіталів). Серед негатив. наслідків І. е. європ. країн – вилучення до 2000 із с.-г. обігу майже 25 млн га землі через надвиробництво продукції. І. е. супроводжує політ., юрид. та ін. види інтеграції. На поч. 21 ст. у ЄС переважає конфедератив. устрій зі знач. елементами федерації. Такі органи, як Рада Європи та Європ. комісія, наділені правом прийняття юридично обов'язк. для держав-чл. ЄС рішень з широкого кола питань. Крім проблем вільного пересування товарів, послуг, робочої сили та капіталів, керівні органи мають право вирішал. голосу (наднац. право) у с.-г., антитрестів., транспорт. політиці, зовн. і внутр. торгівлі, а також право регулювати валютні відносини. На думку проф. Королів. інституту міжнар. відносин Великої Британії Дж. Піндера, розвиток співтовариства з моменту його утворення потрібно розглядати як кроки до створення федератив. системи (якщо інтеграція пошириться на сферу безпеки – ЄС стане федератив. державою). У випадку прийняття наднац. органами законів лише у межах функцій, добровільно переданих їм нац. державами, закони окремих країн не можуть протиставлятися законам ЄС і не повинна виникати проблема їхнього пріоритету.

Право ЄС поширено на всіх фіз. та юрид. осіб у країнах-чл., причому для набуття ним чинності не потрібна згода усіх учасників співтовариства. Крім офіц. чл. ЄС, існують асоційов. чл., до складу яких прагне увійти й Україна. Триває І. е. також на рівні окремих галузей (зі створенням наднац. інститутів), зокрема 1951 у сфері вугільно-металург. промисловості створ. Європ. об'єднання вугілля і сталі, 1957 у сфері атом. промисловості – Європ. співтовариство з атом. енергії (1967 їхні органи об'єднано в одну інституц. організацію). Інтернаціоналізація продуктив. сил і тех.-екон. відносин здійснюється у різних частинах світ. господарства неоднаково, внаслідок чого виникають торг.-екон. угруповання (на поч. 21 ст. у всьому світі бл. 100), які можна вважати регіон. формами І. е.: у Пд. Америці – Центр.-Амер. спіл. ринок, Латиноамер. асоц. вільної торгівлі, в Африці – Митний і екон. союз Центр. Африки тощо. Крім галуз. і регіон. форм, існує глобал. І. е., зародк. формою якої можна вважати [Генеральну угоду з тарифів і торгівлі](#).

С. В. Мочерний

?????????? ????????????

Інтеграція міжетнічна (І. м.) – форма етнічних процесів, що виникає внаслідок взаємодії [етносів](#). І. м. може супроводжуватися безповорот. втратою одним з етносів традиц. ознак, навіть етніч. самосвідомості. І. м. відкидає створення своєрід. рис етніч. культури і побуту, а як ідеологія Рос. імперії та колиш. СРСР була спрямов. на злиття націй і народів, спричинила зникнення багатьох малих етносів. Така ж доля спіткала давні етноси на амер. континенті внаслідок колонізації європейцями Пн. Америки.

С. П. Павлюк

???????????? ??????????????

Інтеграція міжнародна (І. м.) – процес економічної взаємодії країн, що зумовлює зближення господарських механізмів, набуває форми міждержавних угод та регулюється міждержавними органами. І. м. значно активізувалася після завершення 2-ї світової війни в умовах екон. зростання, збільшення обсягів міжнар. торгівлі, руху капіталів і робочої сили, запровадження нових систем транспорту та зв'язку. Це зумовило необхідність надій. вироб. зв'язків між країнами та усунення числен. перешкод на шляху міжнар. торгівлі. Політ. мета інтеграц. процесів полягала у зниженні напруги в міжнар. відносинах завдяки розширенню торгівлі, посиленню взаємозалежності та поглибленню держ. і сусп. контактів між країнами. Численні інтеграц. об'єднання, що виникли у післявоєн. час, створювалися для покращення взаєморозуміння та співробітництва між країнами у політ., екон., військ., соц., культур. та ін. галузях; використання переваг від збільшення розмірів ринку (серед них –

зниження трансакц. витрат, розширення обсягів збуту, можливість залучення більших об'ємів інозем. інвестицій); підтримки найвразливіших галузей промисловості, які, отримуючи більші ринки збуту, одночасно ставали захищенішими від конкуренції ззовні; посилення впливу під час багатосторон. торг. переговорів тощо. Початок та успіх. розвиток інтеграц. процесів зумовлений політ. волею й підтримкою з боку насел. у країнах, що інтегруються; геогр. близькістю, наявністю у більшості випадків спіл. кордонів і сталих екон. зв'язків, що історично склалися; спільністю екон. та ін. проблем у сферах екон. розвитку, фінансування, регулювання економіки, політ. співробітництва тощо. Розширення наявних інтеграц. утворень спричинене, зокрема, психол. впливом позитив. зрушень у різних сферах сусп. життя (часто є результатом інтеграції). Незважаючи на відмінності між різними інтеграц. угрупованнями, у своїй еволюції вони проходять однакові стадії. На початк. стадії держави укладають преференц. торг. угоди, які передбачають надання країнам-учасникам сприятливішого режиму, ніж вони надають третім країнам. При цьому будь-які міждерж. органи для упр. преференц. угодами не створюють. На другій стадії країни переходять до організації зони вільної торгівлі (ЗВТ), що передбачає повне скасування митних тарифів у взаєм. торгівлі при збереженні нац. митних тарифів стосовно ін. країн (як правило, умови ЗВТ поширюють на всі товари, окрім продуктів с. господарства). Діяльність ЗВТ може координувати невеликий міждерж. секретаріат. Перехід до третьої стадії пов'язаний з утворенням митного союзу між державами: узгоджене скасування нац. митних тарифів, запровадження спіл. митного тарифу та єдиної системи нетариф. регулювання торгівлі стосовно третіх держав, вільне переміщення товарів і послуг усередині об'єднання. Його функціонування вимагає створення розгалуженої системи міждерж. органів для проведення узгодженої зовн.-торг. політики. При досягненні четвертого рівня – спільного ринку – країни, що інтегруються, укладають угоди про свободу пересування товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Ця система відносин вимагає вищого рівня координації екон. політики, внаслідок чого виникає потреба в проведенні зустрічей на високому та найвищому рівнях, існуванні постій. структур управління. Досягнення рівня екон. союзу означає перехід до п'ятої стадії інтеграції, що полягає у координації макроекон. політики, уніфікації законодавства у валют., бюджет., грош. сферах, запровадженні спіл. валюти тощо. На цьому етапі виникає потреба у створенні не лише нагляд., а й регулюючих органів, яким передають частину суверенітету та повноважень нац. урядів. Такі міждерж. органи мають право ухвалювати рішення без узгодження з урядами країн-учасниць і часто мають наднац. характер. Шоста стадія передбачає формування політ. союзу – насамперед розроблення механізмів проведення спіл. зовн. політики, політики у галузі безпеки, оборони, внутр. справ та юстиції, повне скасування внутр. кордонів для переміщення громадян і вантажів тощо. Фактично утворюють об'єднання держав із елементами федерації, зокрема з наднац. органами, що мають широкі зобов'язуючі повноваження стосовно країн-учасниць. На поч. 21 ст. у світі діє понад 30 різноманіт. інтеграц. об'єднань, які мають різні завдання та пройшли різні етапи

розвитку. Найуспішніший інтеграц. проект – [Європейський Союз](#), що перебуває у процесі переходу від п'ятої до шостої стадії. Крім того, активно розвиваються такі утворення, як Пн.-амер. та Австралій.-Новозеланд. зони вільної торгівлі, Спільн. ринок країн Пд. конусу, Центр.-амер. спільн. ринок та ін.

В. В. Копійка

?????????? ????????

Інтеграція природна (І. п.) – система (сукупність) усіх видів природних ресурсів (речовинних, енергетичних та інформаційних) як чинників життя суспільства у поєднанні з матеріальними і трудовими ресурсами. Концепцію І. п. обґрунтував у 80-х рр. 20 ст. рос. вчений М. Реймерс. Він виділив понад 70 компонентів, що належать до І. п. та утворюють інтеграл. й комплексні сукупності. Поєднання компонентів усередині І. п. визначається тим, що якісні чи кількісні зміни одного з ресурсів (чинників) обов'язково зумовлюють більш або менш помітні зміни кількості чи якості ін. ресурсів. Важливу роль в І. п. відіграють інформ. чинники, що є основою відтворення особистіс. (соц.) сутності людини. До І. п. М. Реймерс зараховував також різні види порушення (забруднення) середовища, які перетворюються на невід'ємні компоненти реал. екосистем. Найчастіше екодеструктивні процеси призводять до додаткових екон. витрат, проте іноді їх можна використовувати як корис. ресурс. Напр., теплове забруднення водночас «обігріває» міста (зазвичай температура повітря на урбаніз. територіях на 1–2 °С вища, ніж за їхніми межами); штучні водойми значно пом'якшують клімат континентал. регіонів; пилове забруднення полів прискорює танення сніг. покриву.

Л. Г. Мельник

?????????? ????????

Інтеграція соціальна – див. [Порядок соціальний](#).

Рекомендована література

1. A. Sutton. The wider European Market: the European economic area. London, 1994;
2. Гаврилюк О. В., Румянцев А. П. Економічна інтеграція в сучасному світі. К., 1995;
3. Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. К., 1997;
4. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. К., 2002;
5. Піляєв І. С. Рада Європи в сучасному євроінтеграційному процесі. К., 2003;

6. Буряк П. Ю., Гупало О. Г. Європейська інтеграція та глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. К., 2007.
7. Нельга О. В. Теорія етносу. К., 1997;
8. Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теор. конструкції. Л., 2006.
9. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы). Москва, 1994.

Бібліографічний опис:

Інтеграція / В. М. Трегобчук, С. В. Мочерний, С. П. Павлюк, В. В. Копійка, Л. Г. Мельник // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12384>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).